***Osmičky. Osudová výročí českých
a československých dějin končící na jednu
číslici***, red. Libor Jan, Lidové Noviny,
Praha 2018, ss. 320

Od dłuższego czasu w świadomości wielu obywateli Republiki Czeskiej pokutuje pogląd o swoistym „magicznym” czy też „mistycznym” znaczeniu dat historycznych zakończonych na cyfrę „8” w kontekście istotnych lub wręcz tragicznych wydarzeń dla czeskiej i czechosłowackiej historii. Wielu badaczy sugeruje nawet, że tak istotnych dat można doszukać się w dziejach Czech około 40 i ma to być ilość zdecydowanie ponad przeciętną. Nie wydaje się jednak właściwe przypisywanie cyfrze „8” tak wielkiego znaczenia, gdyż wiele istotnych dziejowo dat dla państwa czeskiego nie kończyło się na tę cyfrę (np. zabójstwo św. Wacława w 929 lub 935 r., koronacja Wratysława na pierwszego czeskiego króla w 1085 r., złota bulla sycylijska Fryderyka II z 1212 r., spalenie Jana Husa w Konstancji w 1415 r., rewolucja husycka w latach 1419–1434, objęcie tronu w Czechach przez Habsburgów w 1526 r., bitwa pod Białą Górą w 1620 r. itp.), a te, które znowu kończyły się na cyfrę „8”, były istotne również dla innych państw europejskich albo były wynikiem zaplanowanych działań i nie miały nic wspólnego z przypadkowością (założenie *studium generale* w Pradze roku 1348, wojna trzydziestoletnia 1618–1648, panslawizm roku 1848 czy też zakończenie pierwszej wojny światowej i uzyskanie niepodległości przez Czechosłowację w 1918 r. itp.). Zwykło się zatem uważać, że pogląd o istotnej roli „8” w czeskich czy czechosłowackich dziejach wziął swój początek w wieku XX (1918 – uzyskanie niepodległości przez Czechosłowację, 1938 – układ monachijski, 1948 – praskich zamachach i przejęcie władzy przez komunistów, 1968 – praska wiosna) i dopiero potem zaczęto doszukiwać się wcześniejszych, istotnych dat z cyfrą „8” w czeskich dziejach.

Zupełnie niedawno na czeskim rynku księgarskim pojawiła się praca zbiorowa

Osmičky. Osudová výročí českých a československých dějin končí na jednu číslici (pol. Ósemki. Fatalne rocznice czeskich i czechosłowackich dziejów kończą się jedną cyfrą) napisana przez historyków z Instytutu Historii Uniwersytetu Masaryka w Brnie pod kierunkiem Libora Jana. Praca ta, mająca charakter popularnonaukowy (choć nie pozbawiona aparatu naukowego), stawia sobie za cel przedstawienie 11 różnych wydarzeń historycznych, rzeczywiście kończących się na osławionej ósemce, ale bez zbędnego mitologizowania czy też subiektywnego podejścia, które charakteryzowało wcześniejsze stanowiska historyczne, ale umiarkowaną interpretacją bez zbędnych kategoryzacji¹.

Martin Wihoda w pierwszym rozdziale (s. 9–21): *1158. Záhady královského titulu Vladislava II* (pol. Tajemnice królewskiego tytułu Władysława II), stara się przedstawić koronację Władysława II w szerszym kontekście, przedstawiając tym samym bardziej złożone procesy polityczne (np. cesarska polityka skierowana przeciwko północnym włoskim miastom na czele z Mediolanem), które w ostateczności miały wpływ na swego rodzaju deprecjację jego królewskiego tytułu i w ostateczności abdykację w 1173 r. M. Wihoda skupia się przede wszystkim na dokumencie Fryderyka I Barbarossy wydanym w Ratyzbonie 18 I 1158 r., w którym Władysław II oraz jego potomkowie mieli otrzymać tytuł królewski, choć nie do końca w pełni monarszy. Nie mogli na przykład zakładać korony i używać królewskiego tytułu lecz przynależały im swego rodzaju specjalne insygnia honorowe (*honoris insigne*).

Drugi rozdział (s. 23–41): *1278. Rytířská smrt pomazaného krále* (pol. Rycerska śmierć pomazanego króla) autorstwa Libora Jana to z kolei opis szczęśliwego panowania króla Przemysła Ottokara II „króla żelaznego i złotego”, które znalazło swój nieszczęśliwy koniec 26 VIII 1278 r. na polu bitewnym pod Marchfeld w starciu przeciw Rudolfowi Habsburgowi, w jednej z istotniejszych bitew XIII-wiecznej Europy. Autor przedstawia okoliczności śmierci króla, która nie do końca może zostać uznana za rycerską, a raczej za egzekucję dokonaną przez nierozpoznanego do dziś niehonorowego austriackiego szlachcica.

Kolejny rozdział (s. 43–63): *1348. Rozkvět v čase katastrof* (Rozkwit w czasie katastrof) autorstwa Tomáša Borovského stanowi swoiste podsumowanie rządów Karola IV Luksemburskiego w kontekście kryzysowego w Europie roku 1348 (epidemie, konflikt francusko-angielski, recesja gospodarcza), w którym czeski król dał się poznać jako legislator, reformator i fundator (Uniwersytet, Nowe Miasto Praskie, zamek Karlštejn), który w dość krótkim czasie umocnił swoje panowanie, niedawno

¹ L. Jan, *Předmluva*, [w:] *Osmičky. Osudová výročí českých a československých dějin končí na jednu číslici*, red. tegoż, Praha 2018, s. 6–7.

rozpoczęte w 1346 r. Jego działania poczynione w jednym tylko roku miały jednak wpływ na dzieje Królestwa Czeskiego jeszcze przez dziesiątki lat (dynastyczne i polityczne koncepcje Karola IV).

Czwarty rozdział (s. 65–83): 1378. *Smrt císaře a krále Karla IV* (Śmierć cesarza i króla Karola IV) napisany przez Libora Jana to opis śmierci oraz pogrzebu cesarza Karola IV. Autor oparł swój opis głównie na relacji nieznanego augsburskiego kronikarza, którego dzieło dotyczące lat 1368–1406 stanowi dość obiektywne źródło opisujące wydarzenia z 1378 r. Niespodziewana i raczej przedwczesna śmierć Karola IV wskutek upadku i zapalenia płuc nastąpiła w najmniej odpowiednim momencie (schizma w Kościele, której zapewne byłby w stanie zaradzić), którego efekty można było zauważyć już po kilku miesiącach po pogrzebie cesarza.

W następnym rozdziale (s. 85–101): 1458. *Sjednotitel rozdělené země* (pol. Konsolidator podzielonej ziemi) Tomáš Borovský skupia się na bezkrólewiu po śmierci Władysława Pogrobowca i walce o tron w podzielonym konfesynie kraju (z wyraźnym odróżnieniem interesów politycznych Moraw). Królem został ostatecznie wybrany Jerzy z Podiebradów – pierwszy czeski król elekcyjny, który nie dość, że pochodził z arystokracji, to na dodatek był zdeklarowanym utrakwistom. Mimo takiej decyzji stanów czeskich, nowy monarcha okazał się pojednawczym, nadzwyczaj tolerancyjnym i światłym królem.

Szósty rozdział (s. 103–131): 1618 *České povstání jako evropská krize* (pol. Czeskie powstanie jako kryzys europejski) autorstwa Tomáša Knoza to szerokie spojrzenie na początek wojny trzydziestoletniej z czeskiej perspektywy i próba pokazania początku nowożytnego czeskiego mitu narodowego. Autor stara się pokazać, że wydarzenia z 28 V 1618 r. w Pradze były efektem specyficznej sytuacji w ujęciu lokalnym (różne interesy czeskich ziem) oraz europejskim (reformacja i kontrreformacja), które doprowadziły do napięć między suwerenami (ciężącymi ku absolutyzmowi) a (uniezależniającymi się) stanami.

W następnym rozdziale (s. 133–179): 1848 *„Vítězi revoluce v habsburské monarchii byli sedlák a byrokrat”* (pol. Zwycięzcami rewolucji w monarchii habsburskiej był chłop i biurokrata), Jiří Malíř kreśli obraz rewolucyjnego roku 1848 w szerszym kontekście europejskim, ale z wyszczególnieniem interesów poszczególnych ziem oraz ich „rewolucyjną” specyfiką. W konsekwencji, partykularne interesy poszczególnych narodów (wcześniej ignorowane lub niezauważane) doprowadziły do upadku jedności rewolucji, która jednakniosła za sobą istotne zmiany (kontrolowane wszak przez monarchów), choć dla czeskich ziem nie oznaczały pełnej emancypacji, a na ten moment tylko zniesienie pańszczyzny, kapitalizację rolnictwa (tytułowy chłop)

i rozwój samorządu miejskiego (tytułowy biurokrata).

Ośmy rozdział (s. 181–203): 1918. *Vznik samostatného československého státu* (pol. Powstanie niepodległego państwa czechosłowackiego) autorstwa Libora Vykoupila to podsumowanie dotychczasowego stanu wiedzy o dążeniach niepodległościowych Czechów i Słowaków w chwiejącej się Monarchii Austro-Węgierskiej, które doprowadziły do powstania niepodległego państwa. Państwa, które musiało zmierzyć się jednak z lokalnymi nacjonalizmami (niemieckim, słowackim) i mimo uzyskania suwerenności, bardziej przypominało wielonarodowe państwo z którego wyrosło (Austro-Węgry) niż zjednoczoną wspólnotę demokratyczną (powoli zresztą tworzoną).

Kolejny rozdział (s. 205–237): 1938. *Potopení demokratického ostrova* (pol. Zatonięcie demokratycznej wyspy) pióra Jiřího Němca to opis całego procesu, który doprowadził do roku 1938, w którym doszło do ostatecznego przerwania rozwoju sił liberalno-demokratycznych na ziemiach czeskich oraz przerwania wspólnej czesko-niemieckiej historii tych terenów. To także przedstawienie układu monachijskiego jako elementu polityki „bezpieczeństwa” (*appeasementu*) w Europie, który doprowadził jednak do traumatycznego dla czeskiej pamięci zbiorowej wydarzenia, które wryło się w świadomość narodową Czechów na następne dziesięciolecia, a przede wszystkim pokazał, że niedawno odzyskana suwerenność była iluzoryczna (inni zdecydowali o losie państwa czechosłowackiego).

Dziesiąty rozdział (s. 239–261): 1948. *Konec svobody v poválečném Československu* (pol. Koniec wolności w powojennej Czechosłowacji) autorstwa Tomáša Dvořáka to z kolei przedstawienie daty, która symbolizuje koniec wolności i demokracji w Czechosłowacji ale nie z perspektywy jednego, przełomowego wydarzenia, lecz procesu, który miał swoje korzenie jeszcze przed lutym 1948 r. Autor stara się przedstawić tamtejsze wydarzenia również z perspektywy pojedynczych osób, których działania doprowadziły do „demokratycznego” przejęcia władzy przez komunistów.

Ostatni rozdział (s. 263–277): 1968. *Pražské jaro a co bylo dál... Příběh Jaroslava K.* (pol. Praska Wiosna i co było dalej... Opowieść Jarosława K.) został pomyślany przez Jiřího Hanuša i Denise Nečasovą jako opowieść fikcyjnego studenta (naocznego świadka Praskiej Wiosny), który po wydarzeniach sierpnia 1968 r. udał się na emigrację. Jest to zatem pokazanie pewnego kontekstu społecznego, kulturalnego i politycznego okupacji Czechosłowacji przez wojska Układu Warszawskiego w kraju i zagranicą. Wspomniany bohater, przebywając na emigracji, odkrywa bowiem jak interpretacja sierpniowych wydarzeń zależy od orientacji ideologicznej poszczególnych grup emigracyjnych, co doprowadza go po czasie do stworzenia własnego obrazu tamtych wydarzeń.

Pracę pod redakcją Libora Jana zamykają przypisy sporządzone na końcu książki, oddzielnie do każdego rozdziału (*Poznámky*, s. 278–288), spis wykorzystanych źródeł i literatury (*Prameny a literatura*, s. 289–305), również dla każdego rozdziału osobno, wykaz źródeł wykorzystanych ilustracji (*Zdroje vyobrazení*, s. 306–308), które zostały wkomponowane w treść pracy, uatrakcyjniając jej formę, a także streszczenie w języku angielskim (*Summary*, s. 309–318), każdego z poszczególnych rozdziałów.

Publikację autorstwa brneńskich historyków można uznać za swego rodzaju aktualne spojrzenie na wybrane wydarzenia z czeskich i czechosłowackich dziejów, których daty kończą się na mitologizowaną ósemkę, choć należy równocześnie zaznaczyć, że autorzy poszczególnych rozdziałów nie wnoszą zbyt wiele nowych ustaleń do czeskiej historiografii. Starali się oni pokazać opisywane wydarzenia w szerszym, niż czeski, kontekście dziejowym, dzięki czemu udowadniają, że istotne zdarzenia dla czeskiej i czechosłowackiej historii jedynie przypadkowo kończą się na cyfrę „8”, gdyż w zasadzie były wynikiem dłuższego procesu dziejowego, który swój początek brał znacznie wcześniej. Jednocześnie, książka przedstawia w przystępny sposób fakty historyczne, które pokazują, że ziemie czeskie nigdy nie były otoczoną górami, szczęśliwą środkowoeuropejską wyspą, ale integralną częścią Europy, nie wolną od wpływu wielu procesów społecznych i politycznych.

Z racji tego, że w polskiej historiografii czy też świadomości narodowej brak „magicznych” dat czy też cyfr dziejowych, z perspektywy polskiego czytelnika, należy uznać recenzowaną publikację, nie tyle za próbę walki z narodową „mitologizacją” czeskiej historii w kontekście numerycznym, a raczej za idealną pozycję książkową do prześledzenia ważniejszych wydarzeń z historii naszych południowych sąsiadów, które zostały ciekawie opisane w oparciu o najbardziej aktualny stan wiedzy historycznej. Książkę pod redakcją Libora Jana wypada zatem polecić wszystkim polskim czytelnikom (nie tylko historykom), którzy chcą w atrakcyjny sposób poznać obiektywne informacje o ważnych przełomach dziejowych historii Czech i Czechosłowacji, których daty intrygująco kończyły się na osławioną cyfrę „8”.

Dr Robert Tomczak
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ul. Uniwersytetu Poznańskiego 7
61–614 Poznań
robertomczak@yahoo.com